

ความเป็นมาของปัญหา

ห้องสมุดมีหน้าที่และความรับผิดชอบหลายประการด้วยกัน ในบรรดาหน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ นั้น สิ่งที่น่าจะสำคัญที่สุดคือการเลือกและการจัดหาหนังสือ ทั้งนี้เพราะหนังสือเป็นหัวใจของห้องสมุด ถ้าไม่มีหนังสือก็ไม่เรียกว่าเป็นห้องสมุด หนังสือที่มีอยู่ในห้องสมุดจะเป็นหนังสือที่ดีมีประโยชน์แก่ผู้ใช้ และเหมาะสมกับความต้องการของสถาบันเพียงไรย่อมขึ้นอยู่กับ การเลือกและการจัดหาของห้องสมุด แต่เป็นที่น่าประหลาดที่ว่าในวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ได้ให้ความสนใจน้อยมากเกี่ยวกับปัญหาและนโยบายพื้นฐานในการเลือกหนังสือเข้าห้องสมุด มีโครงการระหว่างชาติมากมายทางด้านการจัดหมู่และทำบัตรรายการหนังสือ วรรณกรรมนานาชาติ การควบคุมทางบรรณานุกรม และมีสถาบันมากมายในระดับรัฐ ระดับชาติ และระหว่างชาติเกี่ยวกับกิจการด้านต่าง ๆ ของบรรณารักษศาสตร์ แต่จะไม่คอยให้ความสนใจในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการเลือกหนังสือ แทบจะไม่มีคณะกรรมการ คณะบุคคล หรือการประชุมใด ๆ เกี่ยวกับการนี้เลย ด้านสิ่งพิมพ์ก็มีน้อยมาก¹ ทางด้านการจัดหา ก็เช่นกัน Vosper ได้ให้ข้อสังเกตว่าในการสอนและการเขียนเกี่ยวกับบรรณารักษศาสตร์นั้น มีน้อยมากที่จะกล่าวถึงเกี่ยวกับการจัดหา หลักสูตรทั่ว ๆ ไป มักจะให้ความสนใจหนักไปทางการทำบัตรรายการและการจัดหมู่หนังสือ และบริการตอบคำถามหรือบริการผู้อ่าน แต่ไม่คอยให้ความสนใจกับการจัดหา อาจกล่าวได้ว่างานใหญ่ ๆ ของห้องสมุดมี 3 ประการ คือ การจัดหาหนังสือ การจัดเรียงหนังสือ และการใช้หนังสือ การจัดหาหนังสือเป็นหน้าที่สำคัญและเป็นความรับผิดชอบอย่างมากของห้องสมุด แต่เท่าที่แล้ว ๆ

¹J.P. Danton, "Subject specialist in national and university libraries," Libri, 17 (no.1, 1967), 45.

มามักจะให้ความสนใจกับแผนที่อีกสองอย่างเท่านั้น¹

การจัดหาหนังสือของห้องสมุดเป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถและประสบการณ์เป็นอันมาก ต้องการหลักเกณฑ์และวิธีการที่นำไปที่จะใช้เป็นแนวทางในการจัดหามาประกอบกับระเบียบวิธีเฉพาะของห้องสมุดแต่ละแห่ง ห้องสมุดต่าง ๆ แต่ละประเภทในแต่ละประเทศจะมีวิธีการและปัญหาในการจัดหาแตกต่างกันไป สำหรับห้องสมุดในประเทศไทยยังไม่มีนักวิจัยผู้ใดทำการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์ถ้าใครคนควาและรวบรวมวิธีการอันเป็นหลักปฏิบัติที่นำไปในการเลือกและการจัดหาหนังสือของห้องสมุดโดยเน้นรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดหาของห้องสมุดมหาวิทยาลัยเข้าไว้เพื่อจะได้ทราบถึงวิธีการและปัญหาในการจัดหาหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และเพื่อการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เป็นอุปสรรคแก่การจัดหาหนังสือของห้องสมุดในประเทศไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเลือกและการจัดหาหนังสือที่เป็นของไทยมีจัดทำไว้เพียงชิ้นเดียวคือ วิทยานิพนธ์ของนางนวล ลำชา ซึ่งทำการศึกษาถึงการจัดซื้อหนังสือและการใช้หนังสือของห้องสมุดวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรในระยะเวลา 3 ปี (พ.ศ. 2510 - 2512) โดยได้ศึกษาในค่านของงบประมาณที่ใช้จ่าย และการใช้งบประมาณในการจัดซื้อหนังสือหมวดวิชาต่าง ๆ ในระยะเวลาที่กำหนด ตลอดจนการใช้หนังสือในระยะเวลาเหล่านั้น ผลจากการวิจัยพบว่ามีงบการเงินซื้อหนังสือภาษาไทยน้อยกว่าหนังสือภาษาอังกฤษแต่ได้หนังสือภาษาไทยมากกว่าหนังสือภาษาอังกฤษ และจำนวนหนังสือที่ข้อมาทั้งหมดข้อมากในหมวดวิชาใหญ่ ๆ 3 หมวดวิชาคือ หมวดสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์-บริหาร และประวัติศาสตร์ ส่วนการใช้หนังสือภาษาไทยมีมากกว่าหนังสือภาษาอังกฤษ และการใช้

¹ R. Vosper, "Introduction," Library Trends, 3 (April, 1955),

หนังสือเข้ามาใน 3 หมวดวิชาดังกล่าวแล้วเช่นกัน¹

ในต่างประเทศก็มีนักศึกษาและบรรณารักษ์ทำการสำรวจและวิจัยในร้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจการจัดหาไว้หลายรายด้วยกัน

เบนเนท (Fleming Bennet) บรรณารักษ์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยอริโซนาได้ทำการสำรวจร้านขายหนังสือในปี 2498 เพื่อศึกษาถึงการวางมาตรฐานในการจ่ายเงินค่าซื้อหนังสือ โดยการสอบถามไปยังร้านขายหนังสือในสหรัฐอเมริกา 61 แห่ง ในต่างประเทศ 35 แห่ง เกี่ยวกับช่วงเวลาที่ได้รับเงินค่าหนังสือที่ส่งไปให้ห้องสมุด องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการวางมาตรฐานการจ่ายเงินให้เป็นที่พอใจทั้งทางห้องสมุดและร้านขายหนังสือ สาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความล่าช้าในการจ่ายเงิน จากผลการสำรวจพบว่า ร้านค้าในประเทศจะได้รับเงินหลังจากส่งหนังสือไปแล้วโดยเฉลี่ยในราว 41 วัน สำหรับหนังสือ และ 43 วัน สำหรับวารสารร้านค้าต่างประเทศจะได้รับเงินหลังจากส่งหนังสือแล้ว 66 วัน และสำหรับวารสาร 67 วัน²

ในค่านโยบายการจัดหาจากการสำรวจของบัค (Harry Bach) ในปี พ.ศ. 2500 โดยการส่งจดหมายถามไปยังห้องสมุดสถาบันการศึกษาของสหรัฐอเมริกา 108 แห่ง ได้รับตอบ 50 % จากจำนวนห้องสมุด 55 แห่ง ที่ตอบเป็นห้องสมุดที่มีนโยบายการจัดหาซึ่งเขียนไว้ 14 แห่ง อีก 30 แห่ง ซึ่งแจ้งนโยบายการจัดหาซึ่งไม่ได้เขียนไว้มาในจดหมาย และอีก 11 แห่ง ไม่ได้กล่าวถึงห้องสมุด 14 แห่ง ที่มีนโยบายเขียนไว้ว่าจำแนกออกเป็น 3 พวก (1) วางนโยบายอย่างคร่าว ๆ เน้นในด้านวิธีการสั่งซื้อยิ่งกว่าหลักในการเลือกเสีย 5 แห่ง (2) เป็นนโยบายซึ่งเป็นการสรุปสั้น ๆ เกี่ยวกับวิธีการจัดหาเสีย 3 แห่ง (3) นโยบายอย่างละเอียดสมบูรณ์ 6 แห่ง อาจจะกล่าวได้ว่าห้องสมุดส่วนใหญ่ในจำนวนอีก 53 แห่งที่ไม่ตอบข้อสอบถามนั้นล้วนแต่ไม่มีนโยบายในการจัดหา หรือ

¹ นงนวล คำขำ, การจัดซื้อหนังสือและการใช้หนังสือของห้องสมุดวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตรในระยะเวลา 3 ปี (พ.ศ. 2510 - 2512) (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร 2515).

² F. Bennet, "Prompt payment of book dealers' invoices: an approach to standard," College and Research Libraries, 14 (October, 1953), 387 - 92.

อย่างน้อยก็ไม่มีนโยบายที่เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร¹

ในด้านการผลิตหนังสือ ใน พ.ศ. 2510 บาร์เน็ต (Stanley A. Barnett) และคณะได้สำรวจการผลิตหนังสือของไทยโดยใช้เวลาสำรวจระหว่างวันที่ 29 มกราคม ถึง 19 กุมภาพันธ์ 2510 ผลการสำรวจพบว่าในปัจจุบัประเทศไทยมีโรงพิมพ์และสำนักพิมพ์หลายแห่งที่มีอุปกรณ์และวิธีการพิมพ์ทันสมัย แต่โดยทั่วไปแล้วการผลิตหนังสือยังมีจำนวนไม่มาก การจำหน่ายยังอยู่ในวงแคบ²

ใน พ.ศ. 2514 ฟิลด์ (Oliver Thoburn Field) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาโทซึ่งมีมติหนึ่งเป็นการศึกษาถึงการจัดหาและควบคุมหนังสือและวารสารในห้องสมุดเพื่อการวิจัยของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ผลจากการวิจัยพบว่าระเบียบวิธีการจัดหาของห้องสมุดทางการทหารยังไม่เป็นที่น่าพอใจและมีปัญหามากกว่าห้องสมุดของพลเรือน และบรรณารักษ์ในห้องสมุดใหญ่ ๆ มีความพอใจในวิธีการจัดหาน้อยกว่าบรรณารักษ์ในห้องสมุดเล็ก ๆ และพบต่อไปอีกว่าบรรณารักษ์ส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจที่จะแก้ไขปัญหานั้น³

¹H. Bach, "Acquisition policy in the American academic libraries," College and Research Libraries, 18 (November, 1957), 441 - 51.

²S.A. Barnett and others, Developmental book activities and needs in Thailand (London: Agency for International Development, 1967).

³Oliver Thoburn Field, Acquisition and control of books and periodicals in federal research libraries (D.L.S. Thesis, Columbia University, 1971) in Dissertation Abstracts International 32 (no.11, May, 1972), 6465 - A.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อค้นคว้ารวบรวมความรู้ เกี่ยวกับการดำเนินการจัดหาหนังสือของห้องสมุด มหาวิทยาลัยอันประกอบไปด้วยการเลือกหนังสือ การสั่งซื้อหนังสือ และองค์ประกอบอื่น ๆ ในการจัดหา
2. เพื่อศึกษาถึงวิธีการ การดำเนินงาน และนโยบายในการจัดหาหนังสือของห้องสมุด มหาวิทยาลัยทุกแห่งในประเทศไทยอันนับเป็นห้องสมุดที่มีหนังสือเป็นจำนวนมากประเภทหนึ่ง
3. เพื่อศึกษาและรวบรวมปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการจัดหาหนังสือของห้องสมุด มหาวิทยาลัยในประเทศไทย เพื่อหาวิธีแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น
4. เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไปในภายหน้า

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้จะเป็นการรวบรวมความรู้ เกี่ยวกับการเลือกและการจัดหาหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยโดยทั่ว ๆ ไป ทำการสำรวจและวิจัยการจัดหาของห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัยในประเทศไทยทั้ง 10 แห่ง ที่อยู่ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยแห่งรัฐ คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และมหาวิทยาลัยรามคำแหง นอกจากนั้นยังมีการสำรวจแหล่งผลิตและจำหน่ายหนังสือในประเทศไทย ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องอย่างมากกับการจัดหาหนังสือของห้องสมุด

สำหรับรายละเอียดของวิธีการเลือกและจัดหาหนังสือในการวิจัยนี้จะกล่าวถึงเฉพาะการเลือกและจัดหาหนังสือเล่มเท่านั้น ไม่รวมถึงสารสาร หนังสือพิมพ์ จุลสารและโสตทัศนวัสดุอื่น ๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

1. ข้อมูลและความรู้ เกี่ยวกับการจัดหาหนังสือของห้องสมุดที่ไ้รวบรวมไว้ในงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับบรรณารักษ์ผู้เริ่มทำงานด้านนี้ในการใช้เป็นแนวทางปฏิบัติงาน ตลอดจนใช้ศึกษาเปรียบเทียบและเลือกเฉพาะส่วนที่เป็นประโยชน์หรือเหมาะสมกับงานของห้องสมุดของตน
2. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและห้องสมุดอื่น ๆ ที่สนใจอาจจะใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนี้ในการศึกษาถึงสภาพและวิธีการในการจัดหาหนังสือของห้องสมุดอื่น ๆ เปรียบเทียบกับของห้องสมุดของตนและพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียหรือข้อบกพร่องต่าง ๆ ท่อไป
3. ในการศึกษาบรรณารักษศาสตร์ งานวิจัยนี้อาจมีประโยชน์ในการค้นคว้าเบื้องต้นและเป็นแนวความคิดในการที่จะศึกษาค้นคว้าและวิจัยให้ลึกซึ้งลงไปในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดหาหนังสือและวัสดุประเภทอื่น ๆ ของห้องสมุด

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยมีวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ดังนี้

1. ค้นคว้าจากหนังสือวารสาร และเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวถึงงานในด้านการจัดหาหนังสือของห้องสมุดและงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ออกแบบสอบถาม 3 ชุด ชุดที่หนึ่งส่งไปยังบรรณารักษ์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยทุกแห่ง สอบถามเกี่ยวกับการดำเนินการจัดหาหนังสือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง เหล่านี้ ชุดที่สองส่งไปยังสำนักพิมพ์ที่สำคัญ ๆ ในประเทศไทย เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการผลิตหนังสือและการจำหน่ายหนังสือของสำนักพิมพ์อื่น เป็นความรู้ที่บรรณารักษ์จัดหาของห้องสมุดควรมี ชุดที่สามส่งไปยังร้านขายหนังสือและตัวแทนในการจัดหาหนังสือที่สำคัญ ๆ เพื่อสอบถามถึงหนังสือและการจำหน่ายหนังสือของแต่ละแห่ง ทั้งนี้เพื่อความรู้และความเข้าใจของบรรณารักษ์ซึ่งจะต้องติดต่อกับตัวแทนจำหน่ายหนังสือเป็นประจำ

3. สัมภาษณ์บรรณารักษ์ของสมาคมมหาวิทยาลัยที่ทำหน้าที่ในด้านการจัดหาหนังสือ เพื่อให้ได้รายละเอียดอย่างพอเพียง พร้อมทั้งสังเกตการณ์การทำงานของแต่ละแห่งด้วย
4. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและเสนอข้อมูลเป็นสถิติทั้งในรูปแบบบรรยายและตาราง
5. สรุปผลการวิจัยและขอเสนอแนะ

ความหมายของคำเฉพาะที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้

แหล่งความรู้ที่ไซคนควาในการวิจัยส่วนใหญ่เป็นหนังสือและเอกสารภาษาอังกฤษ คำศัพท์เฉพาะต่าง ๆ ในวงการบรรณารักษศาสตร์ก็ล้วนแต่แปลหรือถอดความมาจากภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้วิจัยก็ได้พยายามใช้คำที่ถอดความมาเป็นภาษาไทยแล้ว แต่ยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่มีการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยขึ้นใช้ หรืออาจจะมีการบัญญัติไว้บางแต่ยังไม่เป็นที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ผู้วิจัยจะใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษไปเลยซึ่งจะมีคำอธิบายกำกับไว้ในตอนที่กล่าวถึงด้วยเลย จึงจะไม่ยกมากล่าวไว้ในที่นี้อีก จะกล่าวถึงเฉพาะคำบางคำที่ใช้ในความหมายและของเขตที่เหลื่อมล้ำกัน

การเลือกหนังสือ (book selection) ใช้สำหรับการเลือกหนังสือและวัสดุของสมุดประเภทอื่น ๆ ในความหมายทั่วไป แต่บางครั้งใช้เฉพาะลงไปว่าเป็นการเลือกหนังสือเล่มเท่านั้นไม่รวมวัสดุประเภทอื่น ๆ

การจัดหาหนังสือ (book acquisition) ก็เช่นเดียวกันคือถ้าใช้ในความหมายทั่วไปไปที่กล่าวอย่างรวม ๆ ก็หมายถึงการจัดหาวัสดุของสมุดทุกประเภทรวม ๆ กันไป แต่ถ้าในส่วนที่กล่าวถึงเฉพาะการจัดหาหนังสือ เฉพาะภายในขอบเขตของงานวิจัยนี้ก็หมายถึงเฉพาะการจัดหาหนังสือเล่มไม่รวมวัสดุประเภทอื่น

วัสดุ หรือวัสดุของสมุด (library materials) หมายถึงวัสดุของสมุดทุกประเภทคือหนังสือวารสาร จุลสาร โสตทัศนวัสดุต่าง ๆ

หนังสือ (books) บางครั้งใช้หมายถึงวัสดุของสมุดทุกประเภทถึงกล่าวแล้ว แต่ส่วนใหญ่ใช้ในความหมายของหนังสือเล่ม